

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-67-144>

УДК 336.761

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ФОНДОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

CURRENT STATE AND DEVELOPMENT PROSPECTS OF THE STOCK MARKET OF UKRAINE

Чернега Вероніка Володимирівна

асистент,

Вінницький торговельно-економічний університет
Державного торговельно-економічного університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4684-1289>**Cherneha Veronika**Vinnytsia Trade and Economic Institute
of State University of Trade and Economics

Фондовий ринок є одним з ключових елементів фінансового сектору, без розвитку якого неможливо забезпечити стабільне зростання національної економіки. Для подальшої інтеграції України у світову економіку необхідно впроваджувати міжнародні стандарти у сфері регулювання фондового ринку. Сьогодні фондовий ринок відіграє важливу роль у сучасній економіці розвинених країн. Фондова біржа являє собою систему зі складною структурою і є важливим фактором ефективного функціонування та розвитку економіки країни в цілому. Особлива увага приділяється діяльності біржі у сфері регулювання валютних операцій. Враховуючи обмеженість можливостей багатьох українських компаній щодо самофінансування та відсутність зовнішніх джерел інвестицій, розвиток економіки через активне використання ринку цінних паперів є пріоритетним завданням.

Ключові слова: фондовий ринок, біржа, акції, цінні папери, фінансові посередники.

One of the main components of the financial sector is the stock market, and without its development, it will not be possible to ensure sustainable growth of the national economy. Further integration of Ukraine into the world economy requires the implementation of international standards of stock market regulation. Currently, stock markets occupy an important place in the modern economy of the developed countries of the world. The stock market characterizes a complex structured system, which is an important lever for ensuring the effective functioning and development of the country's economy in general. Special attention is paid to the activities of the stock markets, which are positioned as organizers of exchange trade. Given that most Ukrainian enterprises have limited self-financing capabilities and insufficient external sources of investment resources, the development of economic financing through the wide use of securities market instruments is of primary importance. This is what determines the urgency of forming a competitive stock market adequate to market relations. In Ukraine, the stock market began to form relatively recently, after gaining independence, and because of this, it has many shortcomings and problems that need to be solved. Compared with the stock markets of developed countries, the Ukrainian stock market is less developed, therefore the study of modern conditions and features of the development of the stock market of Ukraine is quite relevant. Successful development of domestic stock the market needs structural changes and the implementation of specific measures to improve the activity and functioning of the stock market, namely, increasing liquidity, capitalization and market transparency, strengthening control over the activities of the stock market by the state, forming a single purposeful state strategy for the development of the stock market in Ukraine, improving the quality of providing services and customer service by stock exchanges, which will ensure an increase in the popularity and trust of citizens in the stock market of Ukraine in general.

Keywords: stock market, exchange, shares, securities, financial intermediaries.

Постановка проблеми. Фондові ринки відіграють важливу роль у сучасній економіці розвинених країн. Ця система, яка має складну структуру, є важливим важелем забезпечення

ефективного функціонування та розвитку економіки в цілому. Сьогодні Україна потребує розвинутого фінансового ринку, в тому числі однієї з найважливіших його складових для

відродження економіки – фондового ринку. Тому ми вважаємо за необхідне врахувати особливості функціонування вітчизняної фондової біржі в умовах військової агресії

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Наукові здобутки Клименко В., Сохацької О., Мошенського С., Улинець-Ходаківської В., Левус Н. присвячені дослідженню сучасного стану біржі та питанням перспектив розвитку світового фондового ринку. Проте питання вирішення проблем формування ефективно діючого фондового ринку є актуальним.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Фондовий ринок, як і будь-яка ринкова структура, дуже чутливо реагує на кризові явища в економіці, які викликані різними впливами. Зрозуміло, що воєнний стан в країні є серйозним стрес-тестом для вітчизняного ринку цінних паперів. Хоча це негативний досвід, слід зазначити, що в період воєнного стану фондовий ринок став джерелом поповнення державного бюджету, оскільки кількість і види державних цінних паперів зросли і становили понад 90% обсяги торгів операторів ринку капіталу в Україні. Тому варто перевірити тенденції стратегічного розвитку ринку, його адаптацію до міжнародних стандартів і здатність залучати як внутрішні, так і зовнішні інвестиції. [5]

Формулювання цілей статті. Метою цього дослідження є аналіз стану розвитку фондової біржі та передбачення заходів щодо покращення та посилення діяльності фахівців, які працюють на фондовій біржі, у сфері професійної підготовки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фондові ринки забезпечують залучення та ефективний розподіл капіталу для розвитку національної економіки. Однак джерела, структура та параметри капіталу різняться, так само як і інтереси та мотивації власників та користувачів капіталу. Як наслідок, використовуються дедалі складніші біржові інструменти, які потребують відповідного контролю та регулювання з боку національних та міжнародних органів. Український фондовий ринок міг би розвиватися швидше, але існують інституційні проблеми, які неможливо подолати без відчутних результатів. Надмірна концентрація капіталу в руках власників промислово-фінансових груп та високий рівень монополізації деяких галузей не сприяли розвитку місцевого фондового ринку, а отже, обмежували значний приплив іноземних інвестицій [2].

В останні роки український фондовий ринок зазнає сильних коливань. Слід зазначити, що, незважаючи на 30-річний процес розвитку та реформування, фондовий ринок знаходиться на початковому етапі свого розвитку. Щойно оговтавшись від глобальної пандемії COVID-19, Україна пережила повномасштабне вторгнення Росії. Залежно від рівня стійкості кожна біржа пройшла свій життєвий цикл від адаптації до сучасних умов фондового ринку в умовах воєнного часу до закриття або тимчасового припинення діяльності.

Ефективні післявоєнні реформи дадуть змогу не лише поживавити та покращити діяльність фондових бірж, але й забезпечити їхній безперервний розвиток.

Станом на початок 2020 року в Україні зареєстровано понад 600 фондових бірж. Більше того, з 2016 року українські фондові біржі перестали бути сегментованими за спеціалізацією і стали універсальними: У період з 2015 по 2019 рік кількість фондових бірж в Україні значно скоротилася (на 50%), і на кінець 2019 року на ринку цінних паперів діяло 10 фондових бірж, які мають право здійснювати діяльність з організації торгівлі на ринку цінних паперів: АТ «Українська фондова біржа», АТ «Фондова біржа ПФТС», ПАТ «Фондова біржа «Перспектива»», ПАТ «Українська біржа» (рис. 1).

Зокрема, біржа «Перспектива» очолювала рейтинг з 2012 року, але за результатами минулого року відстала від однієї з найстаріших бірж в Україні ПФТС (Перша фондова торгова система). Як свідчать дані «Перспектив», торік обсяг торгів на біржі зріс на 7,8% до 217,1 млрд грн, але дані ПФТС виявилися кращими – обсяг торгів зріс на 67% до 221,5 млрд грн. Третє місце зайняла Українська фондова біржа, яка збільшила обсяг у п'ять разів – до 13,3 млрд грн, але все одно суттєво відстає від ПФТС та «Перспективи».

Розглянемо вплив світової пандемії COVID-19 та масштабного вторгнення Росії в Україну на глобальні тенденції розвитку фондового ринку. Основною біржею цінних паперів в Україні є фондова біржа ПФТС (Перша Фондова Торгова Система). Вона є членом Світової Федерації Фондових Бірж та Міжнародної Асоціації бірж країн СНД. За підсумками торгів публікується ПФТС-індекс – основний український біржовий індекс, який разом з індексом UХ відображає стан фінансового ринку України.

В «індексний кошик» входять найбільш ліквідні акції, що мають найбільший обсяг торгів.

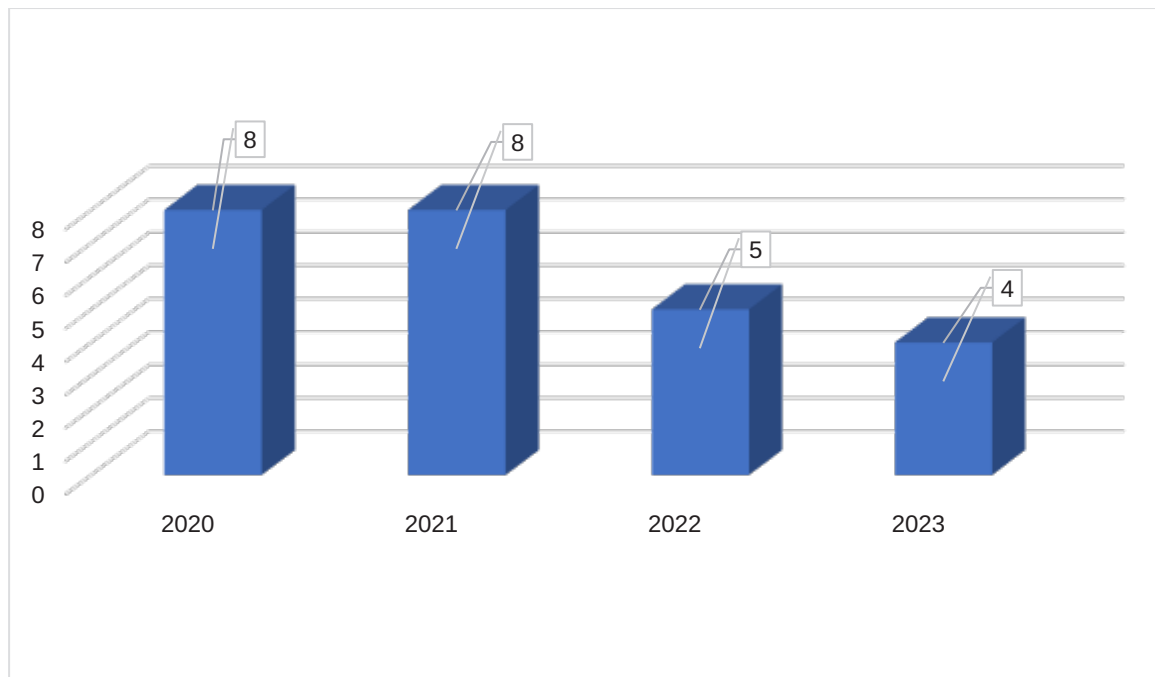

Рис. 1. Діючі біржі на фондовому ринку

Джерело: сформовано автором за даними НКЦПФР

Список таких акцій формується Індексним комітетом ПФТС, враховуючи ринкову капіталізацію, обсяг торгів та інші фактори, що впливають на ліквідність.

До основних типів цінних паперів, що присутні на світовому ринку, варто віднести акції та облігації. Проаналізуємо динаміку їх емісій в Україні (рис. 2, рис. 3).

За досліджуваний період на ринок було виведено 908 акцій загальною вартістю понад 54 млн грн. Водночас обсяги емісії акцій мають тенденцію до зниження та зменшилися у 2022 році на 38,5% порівняно з 2019 роком, досягнувши максимуму у 2019 році. Водночас річна кількість випусків також суттєво зменшилася з 156 до 20 у 2022 році.

У 2023 році комісія зареєструвала 30 випусків акцій на суму 9,15 млрд грн. Порівняно з відповідним періодом 2022 року обсяг зареєстрованих випусків акцій зменшився на 25,90 млрд грн. Це пов'язано з активізацією економічних реформ та створенням у цей період нових суб'єктів господарювання, у тому числі у формі акціонерних товариств.

Облігації виступають в якості забезпечення боргу і засоби залучення ресурсів для покриття дефіциту власних коштів, призначених для фінансування інвестиційних проєктів, пов'язаних з розширенням виробничої та розподільної мережі товарів і послуг. Для приватних компаній випуск облігацій

є альтернативою банківським кредитам. У період з 2019 по 2023 роки обсяг випуску спеціальних облігацій досяг 137,5 трлн грн, було випущено 1096 випусків (рис. 2).

Річні обсяги емісій за досліджуваний період збільшилися на 14% з 1120,6,1 млрд грн до 1304,5 млрд грн, а кількість викидів скоротилася на 27%. У 2023 році Національна комісія з цінних паперів та бірж зареєструвала 24 випуски облігацій. Сюди входять корпоративні облігації на суму 1305 000 доларів США та корпоративні облігації в іноземній валюті на суму 800 мільйонів євро. Порівняно з аналогічним періодом 2022 року обсяг випуску зареєстрованих корпоративних облігацій збільшився на 110 мільйонів 2000 гривень з 2023 року [3].

Серед найбільш представлених на українському фондовому ринку видів цінних паперів слід виокремити державні облігації України, корпоративні облігації, акції, інвестиційні сертифікати, похідні фінансові інструменти, облігації місцевих позик, цінні папери іноземних емітентів. Варто відзначити, що обсяг торгів більшістю видів цінних паперів знизився за розглянутий період. У той же час облігації іноземних емітентів розміщуються на фондовому ринку, торгуючись з висхідним трендом [2].

Важливо виділити основні напрямки, які можна поділити на об'єктивні та суб'єктивні заходи стабілізації фондового ринку України

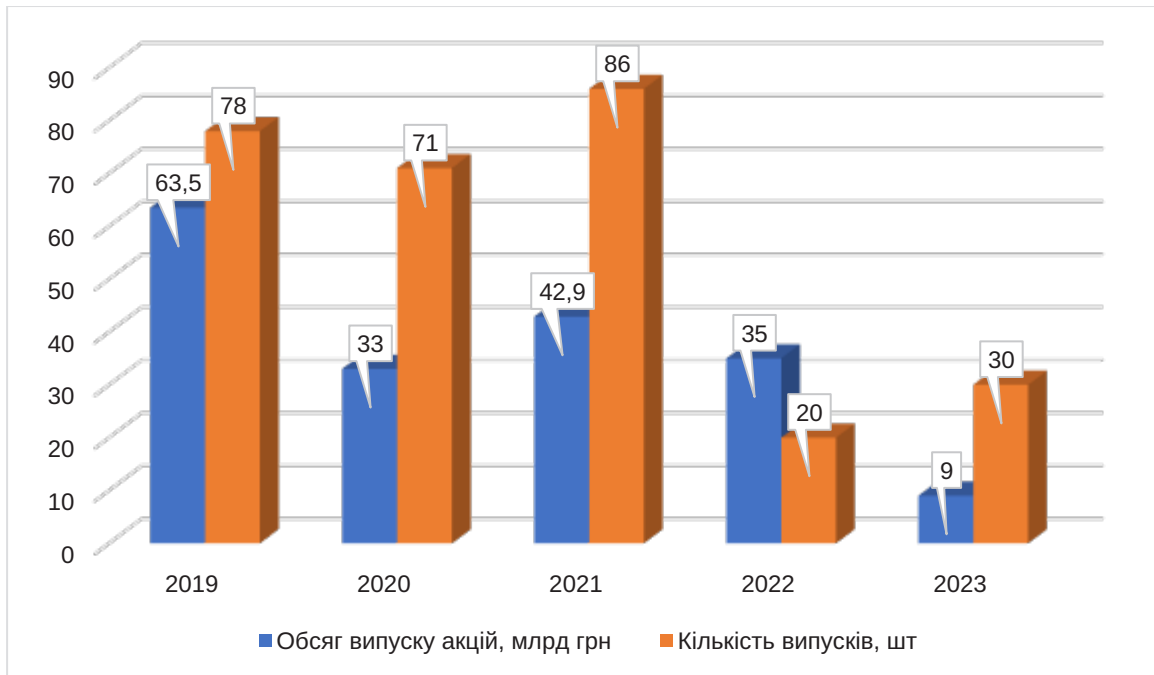

Рис. 2. Динаміка випуску акцій в Україні
 Джерело: сформовано автором за даними НКЦПФР

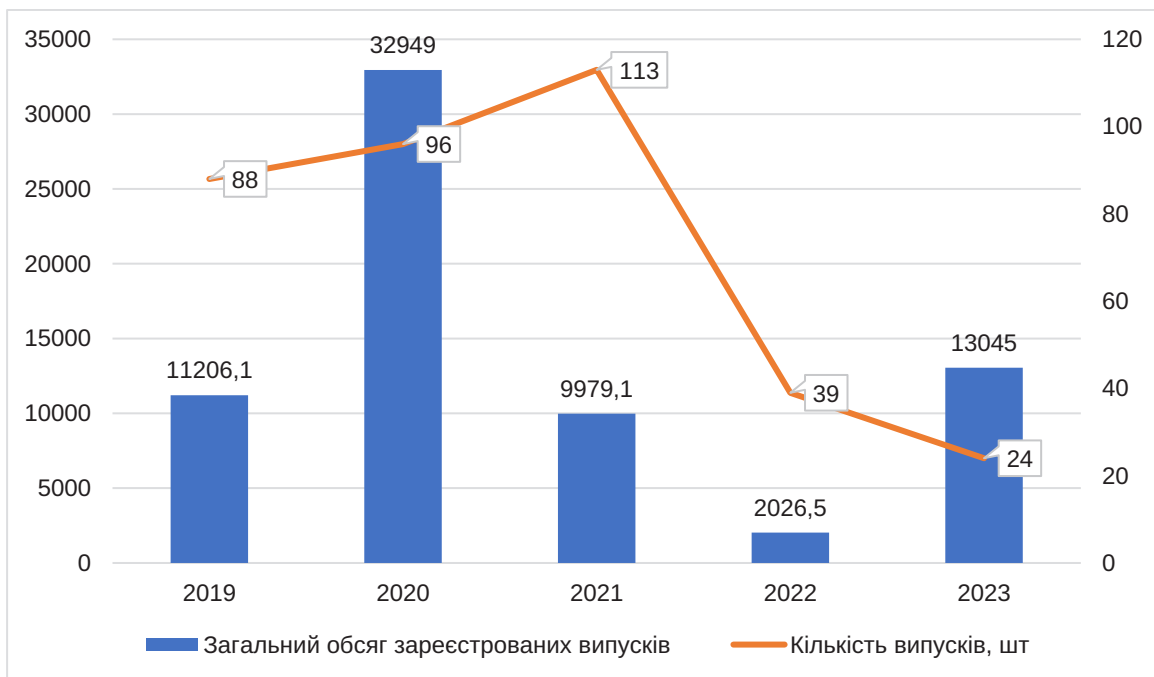

Рис. 3. Динаміка випуску акцій в Україні
 Джерело: сформовано автором за даними НКЦПФР

в повоєнний період. До об'єктивних заходів стабілізації повоєнного фондового ринку можна віднести наступні:

1. Удосконалення нормативно-правової бази, що підтримує біржову торгівлю. Основними законами, що регулюють біржову

діяльність в Україні є: закон «Про товарну біржу» і закон «Про цінні папери та фондову біржу». До регуляторного законодавства постійно вносяться зміни, але їх не можна вважати у повній мірі ефективними і питання розвитку біржової торгівлі залишаються відкритим.

2. Розширити законодавчу базу для фондових бірж. Недостатнє державне регулювання біржової торгівлі унеможлиблює торгівлю багатьма фінансовими інструментами [2].

3. Забезпечення конкурентної боротьби на фондовому ринку. Конкуренція – це потужний важіль розвитку економіки. Адже, коли на ринку присутні в достатній кількості і продавці, і покупці, то рівень конкурентної боротьби різко зростає. Безумовно, можна отримати високоякісну продукцію за помірними цінами і навпаки. За відсутності такої можливості біржа не має стимулу вдосконалюватися і перевершувати своїх конкурентів. Коли на біржовому ринку виникає дефіцит або надлишок товарів, одна зі сторін біржової угоди втрачає в ціні. І, звичайно, варто зазначити, що штучне визначення цін на товари, що торгуються на біржі, знищило б суть біржі і дозволило б їй функціонувати лише як посереднику.

4. Мобілізація вільних коштів, які населення може інвестувати в український фондовий ринок.

5. Зменшення масштабів економічної кризи, яка виникла внаслідок воєнного стану в країні. По завершенню бойових дій на території України значна частина коштів буде витратиться на відновлення, але частина тимчасово вільних коштів може використовуватись як інвестиційний актив. Тому вони з більшою ймовірністю інвестуватимуться в український фондовий ринок, якщо довіра до нього зросте, а покупцям чи споживачам буде гарантована безпека на рівні лібералізації ціноутворення та правового захисту [1].

До заходів стабілізації фондового ринку у повоєнний період суб'єктивного характеру варто віднести:

1. Розвиток необхідних знань серед учасників біржової торгівлі про переваги бірж з точки зору біржових технологій. Оскільки українські учасники біржових торгів звикли до традиційної системи торгівлі, важливо надати їм детальну інформацію про процес біржової торгівлі та можливості біржі збалансувати попит і пропозицію на біржі.

2. Формування цифрових компетенцій учасників біржі. Як наслідок, світова біржова

практика демонструє ефективність цифрових бірж. Онлайн-торгівля фінансовими інструментами активно ведеться на основних біржах України. Тому для активної участі в онлайн-біржах як покупцям, так і продавцям необхідно бути цифрово компетентними [4].

3. Відсутність доброчесності в торгівлі іноземною валютою. Прикладом є Українська міжбанківська валютна біржа. У біржі відкликали ліцензію через те, що вона вчасно не подавала фінансову звітність, а її документація не відповідає стандартам. Це свідчить про те, що біржі було що приховувати і вона проводила незаконні валютні операції.

Безумовно, післявоєнний український фондовий ринок має орієнтуватися на інтеграцію у світовий фондовий ринок. Адже, на відміну від фондових бірж розвинених країн, українська фондова біржа відстає від міжнародних вимог і стандартів [5].

Висновки. Незважаючи на багаторічну історію існування, український фондовий ринок все ще перебуває в зародковому стані. Це можна пояснити як суб'єктивними факторами, такими як недовіра до біржової торгівлі, недостатнє розуміння технологій біржової торгівлі та брак цифрових можливостей учасників біржової торгівлі, так і об'єктивними факторами, такими як низький рівень нормативно-правової бази, відсутність конкуренції, низький рівень доходів населення, складна економічна ситуація в країні та нестабільне політичне становище населення. Брак цифрових можливостей учасників ринку цінних паперів можна пояснити вищезазначеними факторами. Успішний розвиток вітчизняного фондового ринку вимагає реалізації конкретних заходів, спрямованих на реформування його структури та покращення функціонування. Серед них: підвищення ліквідності, капіталізації та прозорості ринку, посилення державного контролю за його діяльністю, створення єдиної національної стратегії розвитку української фондової біржі, а також підвищення якості послуг та обслуговування клієнтів, що надаються біржею. Ці заходи сприятимуть підвищенню популярності та довіри суспільства до української фондової біржі в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

- Третякова О. В., Харабара В. М., Грешко Р. І. Фондовий ринок України: особливості функціонування в сучасних умовах. *Економіка та держава*. 2020. № 5. С. 103–107. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2020.5.103>

2. Босак А. О., Дойнік Ю. В. Фондовий ринок України: перспективи розвитку і світовий досвід державного регулювання. *Management and entrepreneurship in ukraine: the stages of formation and problems of development*. 2021. Vol. 3. P. 290–303. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/meu_2021_3_2_32
3. Аналітичні дані щодо розвитку фондового ринку / Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/news/insights/>
4. Гатаулліна Е. Проблематика розвитку фінансового ринку України. *Економіка і суспільство*. 2023. Випуск № 50. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1642>
5. Тимошенко Н. М. Стратегічні напрями розвитку фондового ринку України. *Економіка та суспільство*. 2023. Випуск № 53. URL: <https://www.economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2617>

REFERENCES:

1. Tretiakova O. V., Kharabara V. M., Hreshko R. I. (2020) Fondovyi rynek Ukrainy: osoblyvosti funktsionuvannia v suchasnykh umovakh [The stock market of Ukraine: features of functioning in modern conditions]. *Ekonomika ta derzhava*, no. 5, pp. 103–107. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2020.5.103>
2. Bosak A. O., Doinik Yu. V. (2021) Fondovyi rynek Ukrainy: perspektyvy rozvytku i svitovyi dosvid derzhavnogo rehuliuвання. [The stock market of Ukraine: development prospects and world experience of state regulation]. *Management and entrepreneurship in ukraine: the stages of formation and problems of development*, vol. 3, pp. 290–303. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/meu_2021_3_2_32
3. Analitychni dani shchodo rozvytku fondovoho rynku / Natsionalna komisiia z tsinnykh paperiv ta fondovoho rynku. [Analytical data on the development of the stock market / National Securities and Stock Market Commission]. Available at: <https://www.nssmc.gov.ua/news/insights/>
4. Hataullina E. (2023) Problematyka rozvytku finansovoho rynku Ukrainy [Problems of the development of the financial market of Ukraine]. *Ekonomika i suspilstvo*, no. 50. Available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1642>
5. Timoshenko N. M. (2023) Stratehichni napriamy rozvytku fondovoho rynku Ukrainy. *Ekonomika ta suspilstvo* [Strategic directions of development of the stock market of Ukraine]. *Ekonomika i suspilstvo*, no. 53. Available at: <https://www.economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2617>